Middelalderhus i Landsbyen

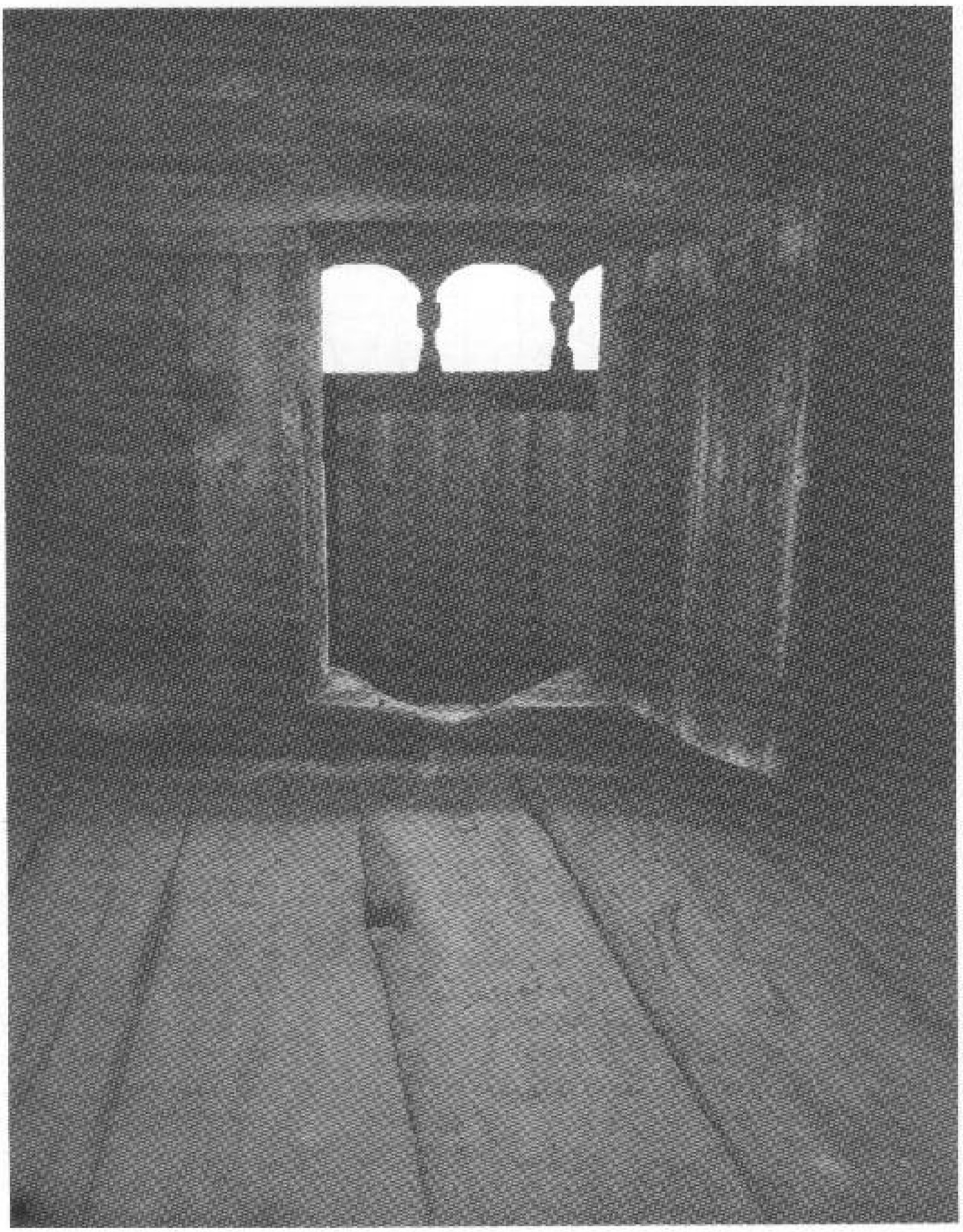

Heidi Carine Brimi

Forslag til bearbeiding, ombygging og fasademesige detaljer for å få nyere laftehus til å se ut som om det er bygd i middelalderens byggeteknikk.

Dører

Dørene på bevarte middelalderhus i Norge er lave, og inkludert beitskiene er dørene noe bredere enn de er høye.

Beitskiene trenger ikke å gå ned i syllstokken, men både de og kinningene kan være dekorerte.

Hovudformer som beitskier kan ha. Dei kan fellast saman med stokkendar og overstokk på fleire måtar.

Stokkbeitski og plankeforma beitski. Stokkendar utan og med kinning.

Utbuka beitski. Stokkendar kan òg ha kinning.

Beitski med søyle, gjer som ho ber ein annan bygningsdel.

— med søyle som ber dyreskapnad el. likn.

— med søyle som ikkje illuderer å bera noko.

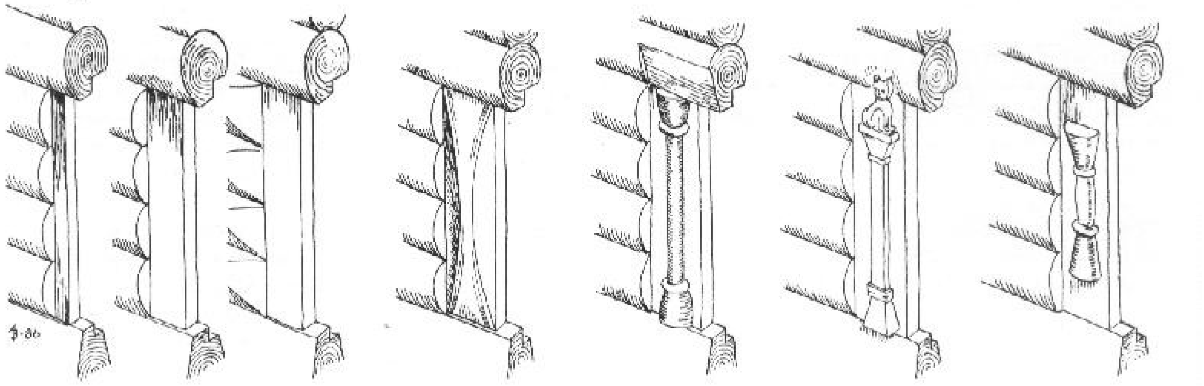

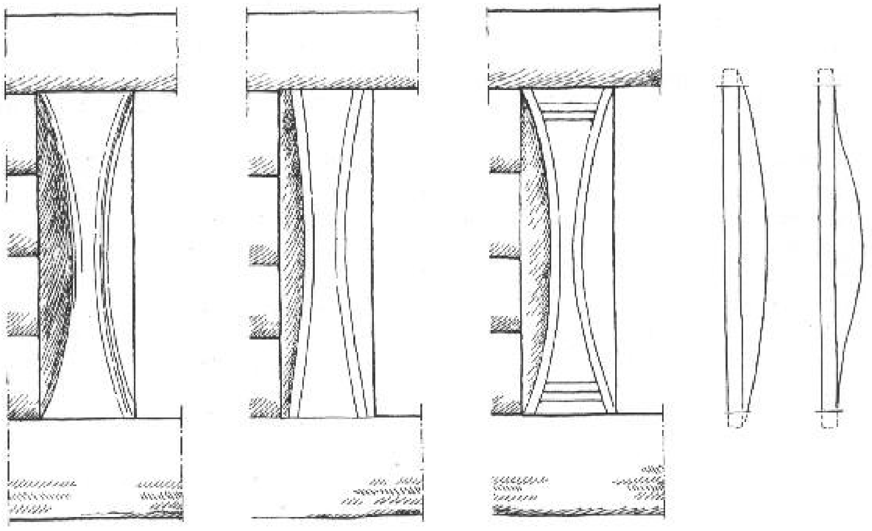

Variantar av utbuka beitskier med segmentforma sideflater som rekk frå øvst til nedst. Dei skil seg ut frå beitskier med lægre segment, sjå side 87 nedst.

Dørene kan være hengsla, eller festa som vist på tegningen under.

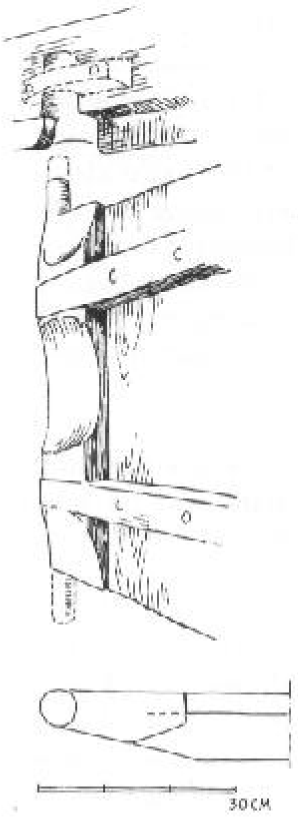

Prinsippskisse som viser konstruksjon av hurd på trehengsler med dørtapp (lat. cardo) opp i overstokken og ned i dørstokken.

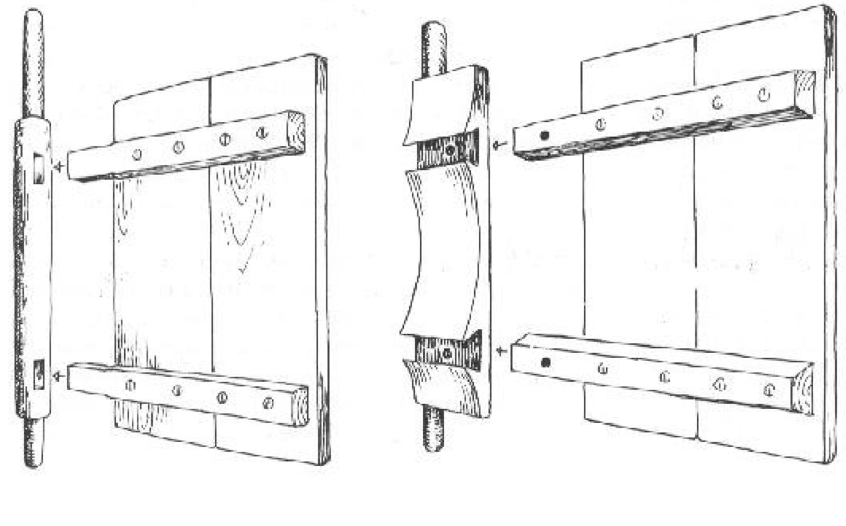

Okane, som svarar til labankar, er i mellomalderen som regel nagla til hurda uten innsporing eller innfelling. Til stokken som svingar (lat. «cardinal») er dei anten tappa inn (til venstre) eller drivne inn (til høgre). Skissa t.v. er frå underhøgda i bua på Romundgard i Sel, den t.h. frå dør til stabburet (loftet) på Alstad i Rollag.

Beitskiene kan være rett avhogde eller ha kinninger. Kinningene kan gjerne dekoreres.

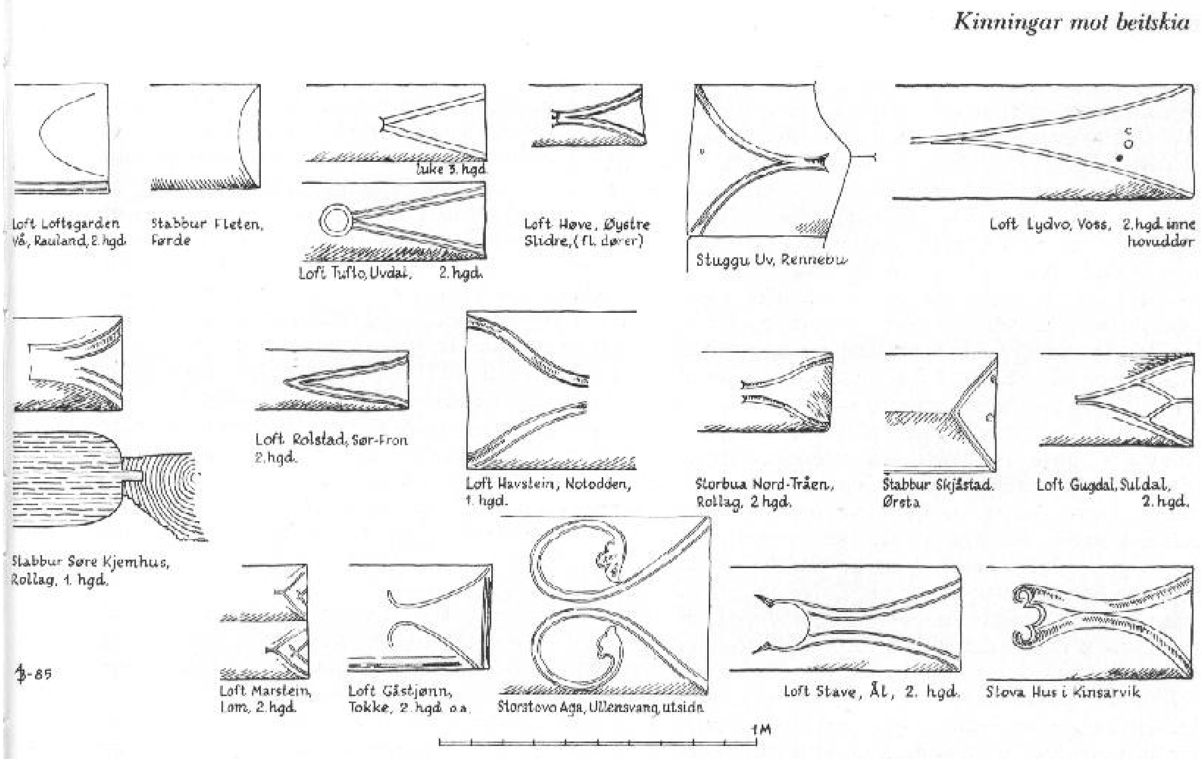

Over døra kan det være lagt inn en stokk, eller den opprinnelige veggstokken kan være urørt. Dørbuen kan være dekorert.

Bogeforma dørgauper, skjematisk oversyn:

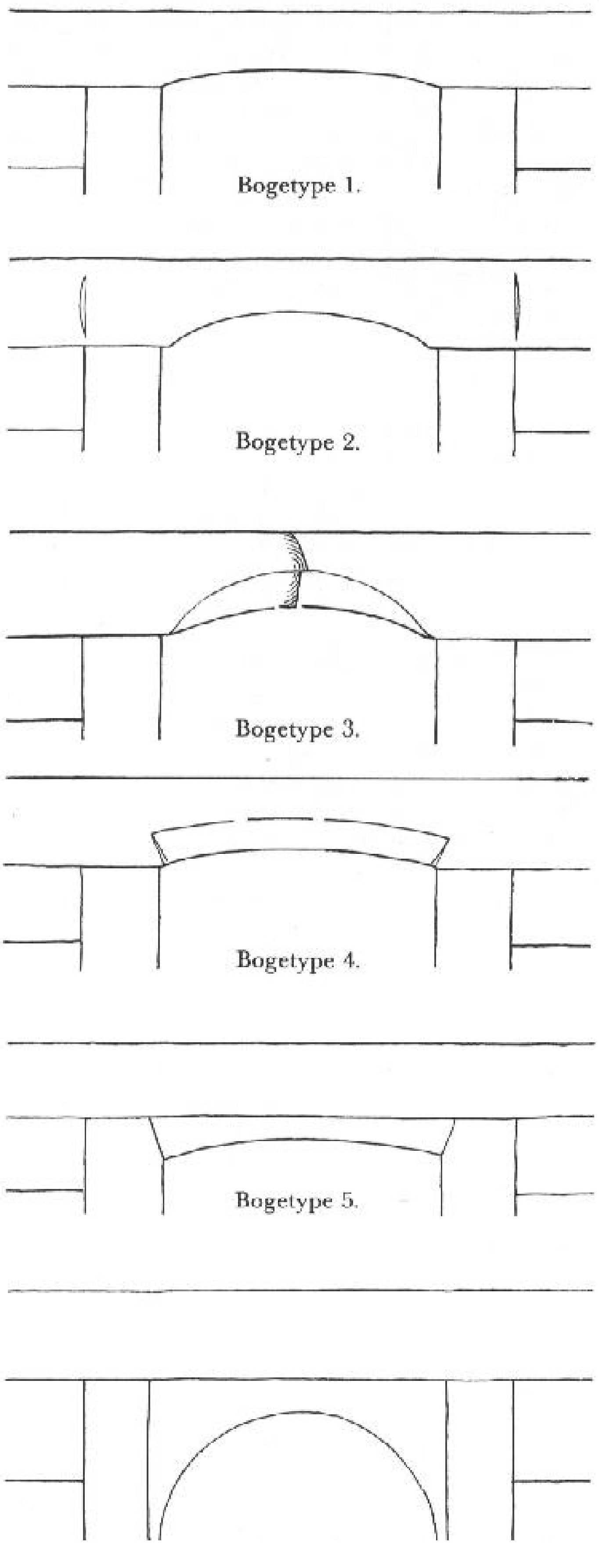

Vinduer, glugger

Glass var ikke vanlig i vinduene, og åpningene var små. Åpningene ble helst skjært ut av to stokker, og ikke av en. Slik ble huset mer solid, da man slapp å klappe stokkene. Til å tette disse små vinduene ble det brukt tilhogde klosser.

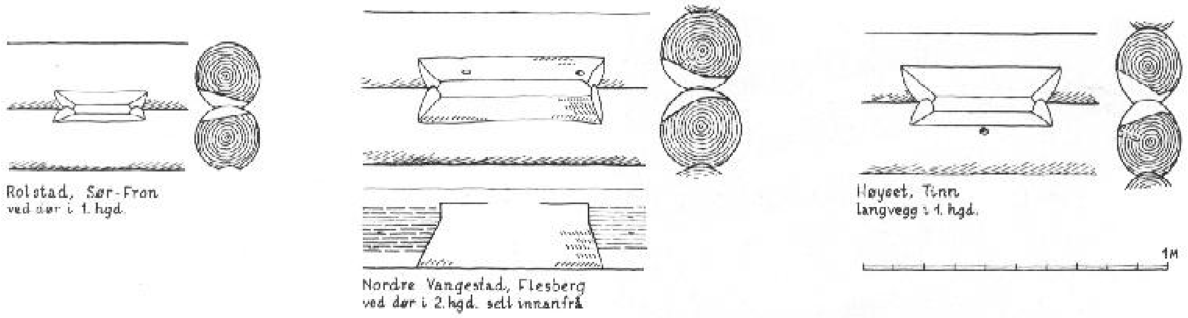

For å løse lysproblemene kan vi lage små vinduer med lemmer etter samme mal som dørene, men i mindre format.

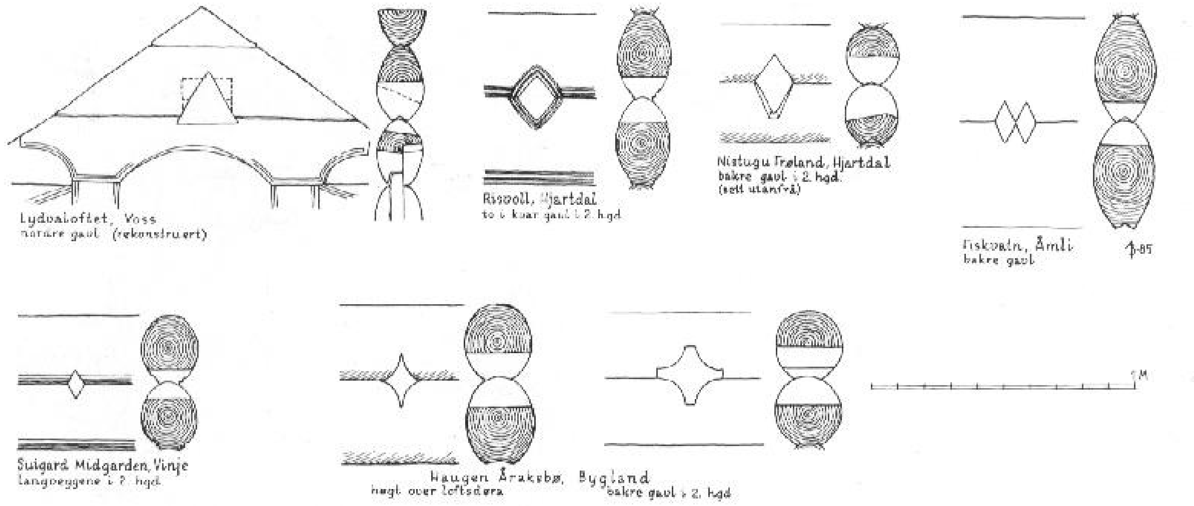

I svalgangene var vinduene større og besto ofte av dekorerte arkader.

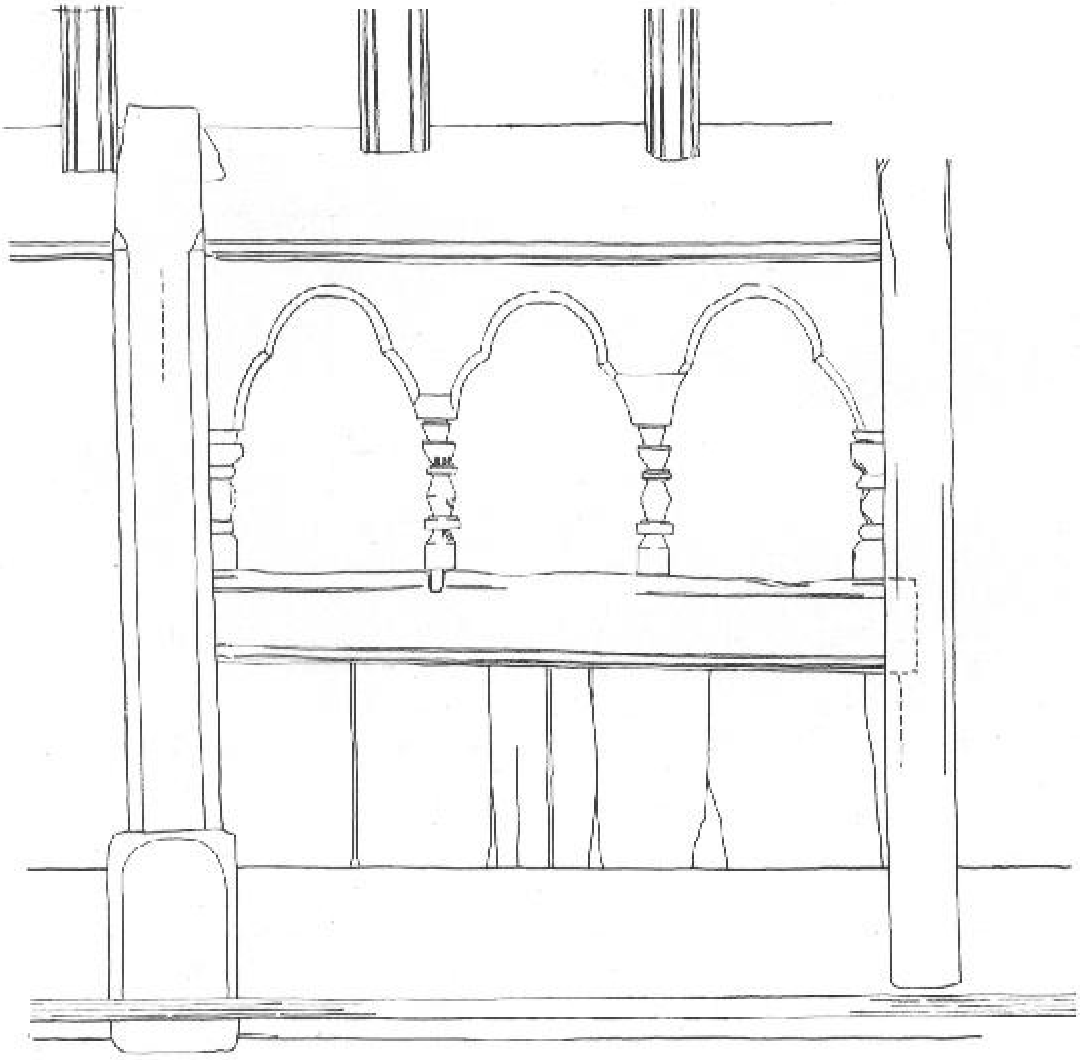

Gluggar i langsvala i Staveloftet frå Ål, no Hallingdal Folkemuseum. Oppriss sett innanfrå, loddsnitt, mål 1 :20.

Svalganger

Svalgangene er ofte ikke bevart frem til i dag, da de er mer utsatt for vær og vind enn resten av huset. En svalgang vil bidra til å beskytte resten av huset.

Over svalgangene på langsidene var det vanlig med sperretak.
Veggen er i enkelt bindingsverk med stående tiler. Det er ingen skråavstivere i svalveggene.

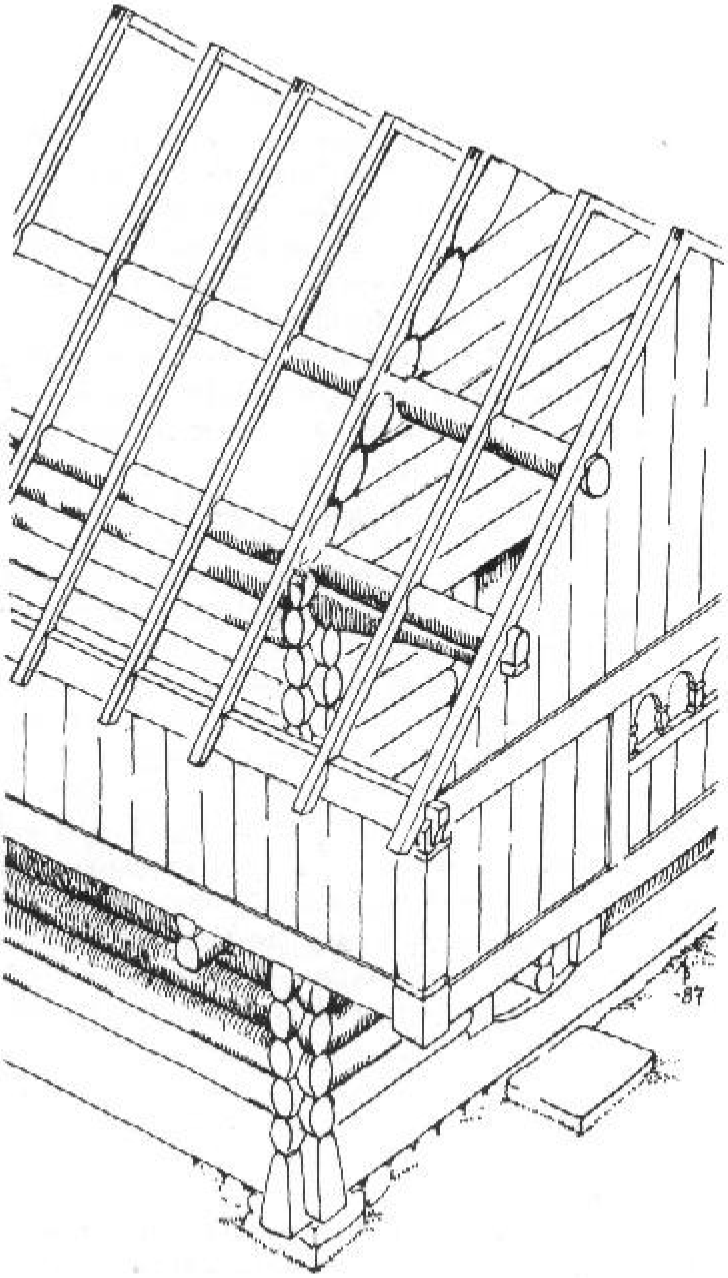

Prinsippskisse som viser korleis taket over svalgangar i loft til vanleg er bore.

Hjørnestolpene og mellomstolpene er firkantede og gjerne dekorerte med utskjæringer. Runde hjørnestolper er av nyere dato og et resultet av utskiftinger. Mellomstolpene 'kniper' over stavlæggjen.
Novarmene utgjøres av 1-3 stokker, og kan være dekorerte.
Det er ikke vanlig av svalgangen holdes oppe av bjelker, men bjelker er i noen tilfeller føyd til senere.

Enkle novarmar som er med og ber svalgangar. Enkle armar kan også vera av *ein* stokk, eller fleire, om stokkane er granne. Ein nase ved overgangen til novhovuda er utgangspunkt for dekorasjon på meir forseggjorde novarmar.

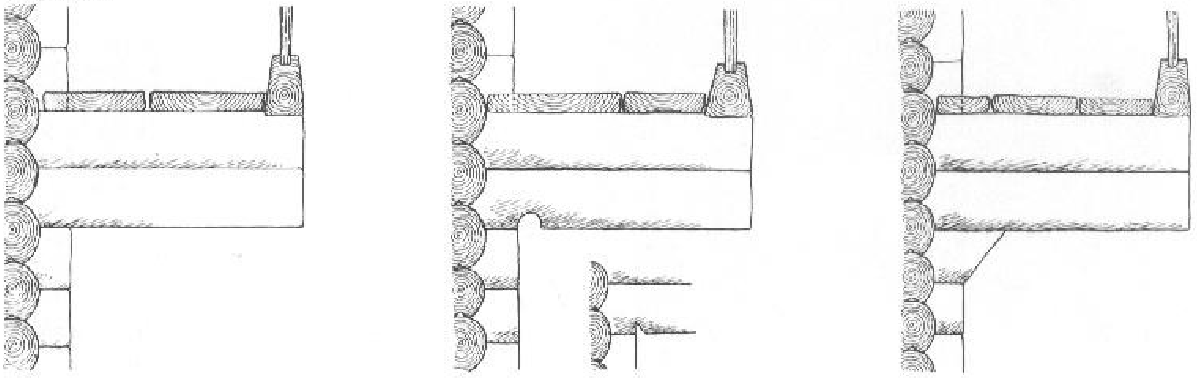

Takkonstruksjon

Novarmar i loftet på Berge i Rauland, no Vinje.

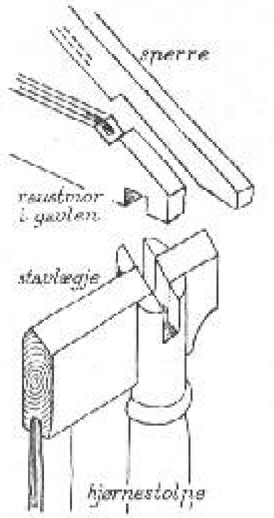

Loft og trev

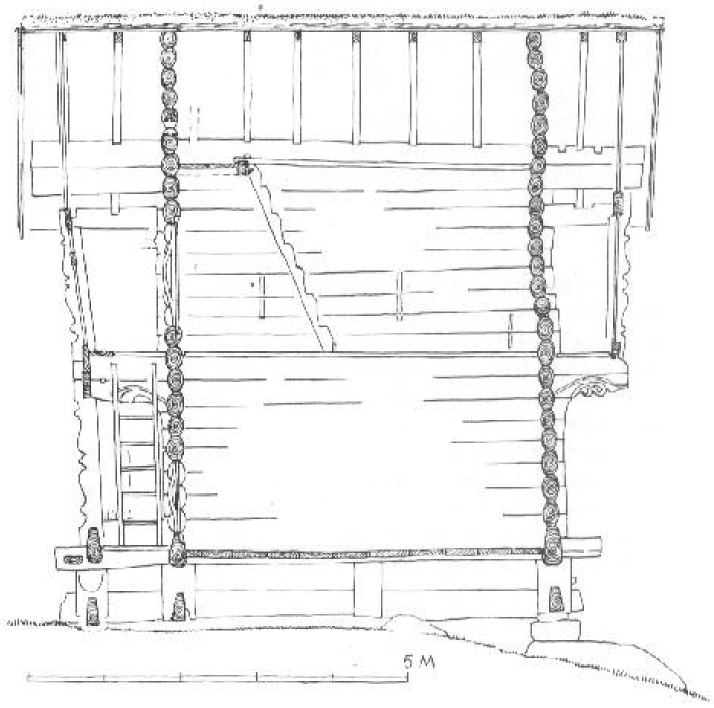

Loft på Berge i Haddelandsgrend i Rauland, no Vinje. Langsnitt sett mot aust. Sovehjell over loftsdøra med stige opp frå loftsrommet. Elles merke i veggen etter tidlegare sengerekkje. Midt i rommet ligg ein brei planke langs etter. Han kviler på bjelken i fronten på sovehjellen.

Andre høgda i loftet på Haverstad i Sør-Fron. Framlegg til rekonstruksjon. Takbering uviss.

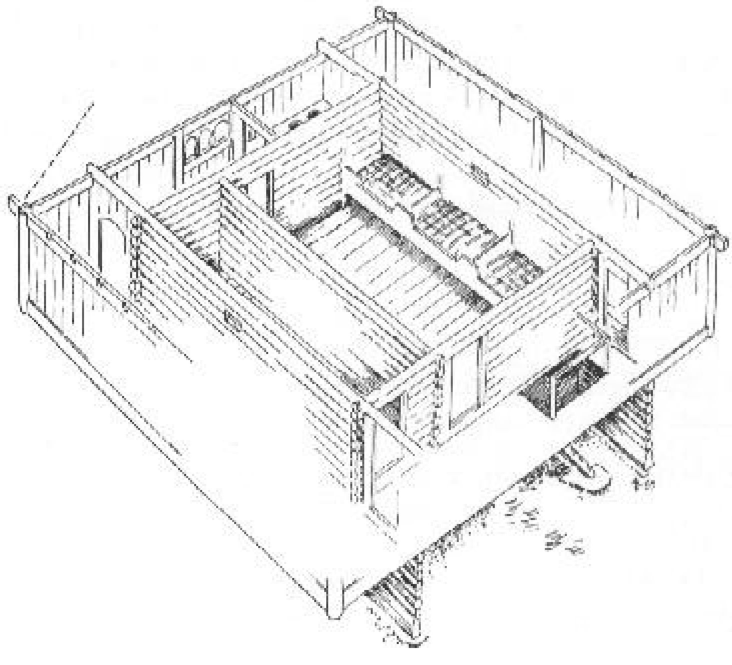

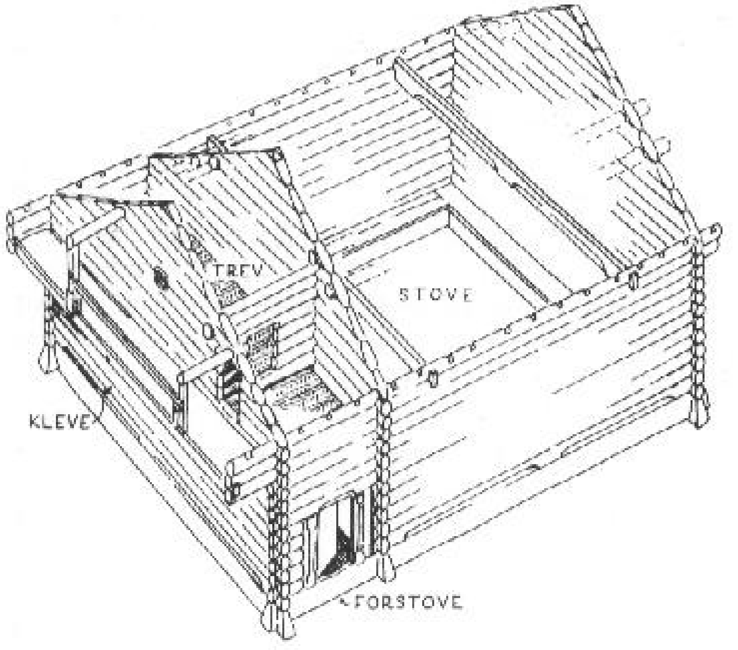

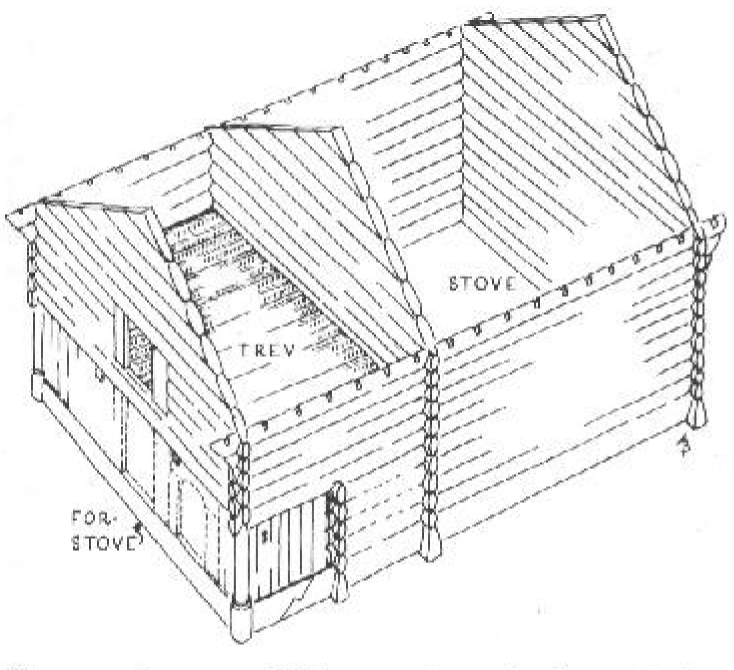

Trev over koveparti. Tak er tenkt avteke for at ein kan sjå romma. — Øvst: Raulandstugu frå Uvdal. Trevet har skiljevegg til ei forstove. Ho har oppgang frå første høgda og dør til ei overbygd sval utanfor gavltrekanten. — Nedst: Stugu på Mellom-Kravik i Nore. Trevet var truleg udelt og hadde ikkje inngang utanfrå.

Eksempler på middelalderbygg med svalgang og loft.

Loftet på Haugen, Åraksbø i Bygland. Rikeleg med gluggar i svalveggene, mest i tverrveggen. Der gav dei lys til loftsrommet. Sjå side 144.
Foto Ola Øgar Svendsen.

Loft på Nordre Marstein i Lom sett frå nord. (Foto: Halvor Vreim 1944).

Kilde:

Berg, Arne. *Norske minnesmerker. Norske hus frå mellomalderen.*, Band I. Allment oversyn. Riksantikvaren og Norsk Folkemuseum. Landsbruksforlaget, Oslo, 1989.